

Voorzichtigheid en realiteit bij waardering van onderhanden werk

De voortdurende strijd binnen het 'goed koopmansgebruik'

Jasper Voorhout

Studentnummer: 322730

Begeleider: mr. R.B.N. van Ovest

Rotterdam, juli 2012

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	4
1.1	Aanleiding.....	4
1.2	Probleemstelling.....	5
1.3	Aanpak.....	6
2	Goed koopmansgebruik	7
2.1	Inleiding	7
2.2	Goed koopmansgebruik als open norm.....	8
2.3	Beginselen van goed koopmansgebruik.....	9
2.3.1	Realiteitsbeginsel.....	9
2.3.2	Voorzichtigheidsbeginsel.....	10
2.3.3	Eenvoudbeginsel	11
2.4	Ontwikkelingen binnen het goed koopmansgebruik	12
2.5	Conclusie.....	13
3	Waardering onderhanden werk.....	15
3.1	Inleiding	15
3.2	Het begrip onderhanden werk.....	15
3.3	Waardering onderhanden werk volgens goed koopmansgebruik.....	16
3.4	Waardering volgens commerciële balans en verschillen met goed koopmansgebruik.....	17
3.5	Hiërarchie tussen beginselen	19
3.6	Conclusie.....	21
4	Invoering artikel 3.29b	23
4.1	Inleiding	23
4.2	De inhoud van artikel 3.29b	23
4.3	Kritiekpunten en veranderingen ten opzichte van het goed koopmansgebruik...	25

4.4 Conclusie.....	27
5 Conclusie	28
5.1 Inleiding	28
5.2 Samenvatting	28
5.3 Conclusie.....	30
Literatuurlijst.....	32

Inleiding

Aanleiding

De fiscaal belastbare winst bij een onderneming wordt bepaald aan de hand van goed koopmansgebruik. Sinds 2007 geldt de winstbepaling van goed koopmansgebruik echter niet meer voor de waardering van onderhanden werk. Bij de invoering van de Wet ‘werken aan winst’ is voor de waardering van onderhanden werk een apart artikel geïntroduceerd, art. 3.29b. De achtergrond van dit artikel ligt in het feit dat de wetgever het verschil tussen de commerciële en de fiscale balans wil verkleinen¹. De wetgever stelt dat men binnen goed koopmansgebruik later winst mag realiseren dan bij de commerciële balans. Daarnaast neemt men bij goed koopmansgebruik het constante deel van de kosten niet mee in de waardering van onderhanden werk. Dit gebeurt wel bij de commerciële jaarrekening. Dit zorgt ervoor dat binnen goed koopmansgebruik het constante deel van de kosten eerder ten laste van het resultaat komen dan bij de winstbepaling in de commerciële jaarrekening. Zo ontstaan er verschillen bij de waardering van onderhanden werk tussen de fiscale en de commerciële balans.

Dit verschil heeft men willen aanpakken door de invoering van art. 3.29b, waarbij de wetgever wil dat er voortschrijdend winst wordt genomen. Er is bij de invoering van 3.29b voor de waardering van onderhanden werk, afgestapt van de beginselen van goed koopmansgebruik van art. 3.25. De staatssecretaris van Financiën zag toen en tot op heden geen problemen bij de invoering van dit artikel. Hij stelde dat vrijwel alle ondernemingen zodanige systemen van voor-, tussentijdse en nacalculaties gebruiken dat men met enige zekerheid winst op langdurige projecten tussentijds zou kunnen realiseren. Daarnaast is deze maatregel ook positief voor de schatkist. Budgettair gezien kan de staatssecretaris eerder heffen over winst van onderhanden werk.

De maatregel lijkt in sommige opzichten redelijk kort door de bocht. Vooral kleine ondernemingen gebruiken in de commerciële jaarrekening de completed-contract methode op basis van voorzichtigheid. Ze weten niet altijd hoe een project zal aflopen, zeker niet wanneer een vaste prijs is afgesproken. Op deze manier lijkt de

---

¹ MvT, Kamerstukken II 2005/06, 30572, nr. 3, blz. 28.

staatssecretaris juist een gat te creëren tussen de fiscale en commerciële jaarrekening en gaat de wetgever tegen het voorzichtigheidsbeginsel in.

Goed koopmansgebruik kent meer beginselen dan alleen het voorzichtigheidsbeginsel. Het lijkt erop dat de wetgever met de invoering van art. 3.29b zich meer heeft gericht op het realiteitsbeginsel², waardoor winst sneller gerealiseerd wordt en er eerder een voordeel ontstaat voor de schatkist. Dat er een spanning tussen het realiteitsbeginsel en voorzichtigheidsbeginsel aanwezig is blijkt uit de inmiddels aanwezige literatuur. Onder andere Berkhout³ en Doornebal⁴ hebben zich al intensief bezig gehouden met de verhouding tussen de beginselen van goed koopmansgebruik.

In deze bachelorscriptie wordt ingegaan op de spanning tussen de beginselen van het goedkoopmansgebruik en dan met name tussen het voorzichtigheidsbeginsel en het realiteitsbeginsel bij de waardering van onderhanden werk. Er wordt ingegaan op vragen of er mogelijk een hiërarchie bestaat tussen de beginselen van GKG bij de waardering van onderhanden werk sinds de invoering van art. 3.29b. Daarbij wordt gekeken naar hoe men onderhanden werk waardeerde volgens goed koopmansgebruik en wat er is gewijzigd na invoering van art. 3.29b.

Probleemstelling

Hierbij is de volgende onderzoeksvraag opgesteld:

Weegt het realiteitsbeginsel zwaarder dan het voorzichtigheidsbeginsel bij de waardering en winstneming van onderhanden werk?

Om tot een goed antwoord te komen op deze onderzoeksvraag, zijn hierbij drie deelvragen geformuleerd:

1. Wat zijn de beginselen van het goed koopmansgebruik?
2. Hoe dient de waardering bij onderhanden werk volgens de beginselen van goed koopmansgebruik te worden behandeld?

---

² Meer over de beginselen binnen goed koopmansgebruik, zie hoofdstuk 2.

³ T.M. Berkhout, Fiscale padafhankelijkheid en hiërarchie tussen beginselen van goed koopmansgebruik, NTFR 2003/701.

⁴ J. Doornebal, 'Invulling van goed koopmansgebruik', NTFR 2003/469.

3. Is de waardering van onderhanden werk conform art. 3.29b in strijd met het goedkoopmansgebruik? Zo ja, met welke beginselen?

Aanpak

Om te komen tot een goede aanpak zijn er drie deelvragen opgesteld, zoals hiervoor vermeld, die ik in verschillende hoofdstukken zal behandelen. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de algemene beginselen en kenmerken van goed koopmansgebruik. Het antwoord op de eerste deelvraag wordt gebruikt in de verdere hoofdstukken.

In hoofdstuk 3 wordt specifiek ingegaan op de waardering bij onderhanden werk volgens goed koopmansgebruik. Dit was dus de situatie tot 2007.

In hoofdstuk 4 wordt vervolgens ingegaan op art. 3.29b, in het bijzonder hoe dit artikel zich verhoudt tot goed koopmansgebruik. Dit hoofdstuk is nauw verbonden met de conclusie op de hoofdvraag waarin antwoord wordt gegeven op de vraag of misschien een beginsel de voorkeur heeft gekregen na 2007 boven een ander beginsel van het goed koopmansgebruik.

2 Goed koopmansgebruik

Inleiding

De jaarwinst dient conform art. 3.25 IB te worden bepaald op basis van goed koopmansgebruik. Oorspronkelijk stamt goed koopmansgebruik af van bedrijfseconomische beginselen. Het arrest HR 8 mei 1957, nr. 12931, BNB 1957/208 stelde dat bedrijfseconomische normen in principe gelijk waren aan de normen van het goed koopmansgebruik. Dit geldt ook nog steeds voor het heden. Men sluit nog steeds zoveel mogelijk aan bij een bedrijfseconomische invulling. Daarbij is goed koopmansgebruik door de wetgever niet vastgelegd in een wettelijk kader⁵. Het begrip goed koopmansgebruik is altijd een open norm geweest. Hiermee wordt bedoeld dat goedkoopmansgebruik geen concrete invulling heeft. De rechter kan zijn invloed dus uitoefenen op het begrip en dus op de fiscale winstbepaling.

Ondanks de bedrijfseconomische invulling, moet worden beseft dat de doelen voor de fiscale winstbepaling anders zijn dan de doelen van de commerciële winstbepaling. Bij de fiscale winstbepaling staat het kunnen uitrekenen van de belastbare winst voor de heffing van inkomsten,- of vennootschapsbelasting voorop. Bij de commerciële winstbepaling wil de directie het reilen en zeilen van de onderneming in een zo goed mogelijk perspectief laten zien. Dit om de aandeelhouders en eventueel andere 'stakeholders', bijvoorbeeld werknemers en leveranciers, te kunnen laten zien hoe de vennootschap ervoor staat. Dit zorgt ervoor dat er verschillen zijn ontstaan tussen de fiscale en commerciële balans.

Het totale onderscheid tussen de commerciële balans en de fiscale winstbepaling gaat het bereik van dit onderzoek te buiten. Wel wordt in hoofdstuk 3 ingegaan op de waardering van onderhanden werk conform de commerciële balans. Er wordt een vergelijking gemaakt naar de waardering van onderhanden werk conform de fiscale winstbepaling.

In dit hoofdstuk wordt eerst het goed koopmansgebruik als begrip en open norm besproken, voordat er wordt ingegaan op de beginselen en de ontwikkelingen van het goed koopmansgebruik.

---

⁵ MvT, Kamerstukken II 1939/40, 239, nr. 3, p.8.

Goed koopmansgebruik als open norm

In 2004 heeft de staatssecretaris zijn waardering uitgesproken over de open norm van het goed koopmansgebruik. De staatssecretaris waardeerde de open norm, omdat het goed koopmansgebruik zo kan inspelen op de maatschappelijke ontwikkelingen en de opvattingen rondom het winstbegrip⁶.

De meningen rondom de open norm van goed koopmansgebruik zijn verdeeld. Er blijft soms onduidelijkheid bestaan over de winstbepaling, aangezien het winstbegrip niet altijd af te leiden valt uit de wet. Regels voor winstbepaling worden vaak bepaald aan de hand van eerdere jurisprudentie en in het uiterste geval aan de hand van nieuwe procedures.

Dit is ook de kritiek die Van Lint⁷ geeft op de open norm van het goed koopmansgebruik: “Wetgeving met open, vage normen vanuit de gedachte dat de praktijk hier maar invulling aan moet geven, wordt verdedigd met de mogelijkheid tot aanpassing aan de maatschappelijke omstandigheden. In de praktijk betekent het vaak dat deze aanpassing moet worden bevochten voor de rechter, omdat de fiscus zich doorgaans terughoudend opstelt. Dit betekent dat de wettelijke norm zich ontwikkelt over de rug (en op kosten) van de strijdende burger. Mijns inziens is dit niet bevorderlijk voor het kweken van vertrouwen in de overheid.”

Daarnaast geeft de Hoge Raad niet altijd een algemene regel bij een arrest⁸. Cornelisse en Lubbers noemen dit een nadeel van de manier hoe goed koopmansgebruik ingevuld wordt en hoe het zich op deze manier langzaam ontwikkelt⁹. Een voorbeeld dat zij noemen is een arrest van de Hoge Raad 19 mei 1993, nr. 27826 BNB 1993/240. Dit arrest ging over een glastuinbouwbedrijf dat twee versleten warenhuizen omdoopte tot een nieuw warenhuis. De boekwaarden van de oude warenhuizen werden in dit geval niet toegerekend aan de kostprijs van het nieuwe warenhuis. De Hoge Raad ging in dit arrest expliciet in op de omstandigheden van het glastuinbouwbedrijf en lastig valt dan te zeggen of men arrest wijst op basis van een algemene regel, die ook op vergelijkbare

---

⁶ Handelingen I 2003/04, nr. 11, 29 210, 29 209, 29 036, 29 026, 29 200G, vraag 20 (Essers, CDA).

⁷ A.J. van Lint, ‘Enkele kanttekeningen bij handhavingsconvenanten’, NTFR Beschouwingen 2007/26.

⁸ Onder meer HR 18 december 1991, nr. 27545, BNB 1992/79 & HR 19 mei 1993, nr. 27826, BNB 1993/240.

⁹ Cornelisse & Lubbers, ‘De ontwikkeling van goed koopmansgebruik door de Hoge Raad’, WFR, 2004, p. 1214-1228.

arresten kan worden toegepast of op basis van de specifieke omstandigheden die het glastuinbouwbedrijf betrof¹⁰. Dit lokt nieuwe procedures uit, zorgt ervoor dat de invulling van het goed koopmansgebruik langzaam verloopt en zorgt daardoor voor rechtsonzekerheid.

Cornelisse en Lubbers pleiten ervoor dat de Hoge Raad af en toe een overzicht geeft van belangrijke arresten rondom een deelonderwerp. Dit doet de Hoge Raad niet altijd, evenals dat de Hoge Raad vaak geen ‘totaaloplossingen’ geeft rondom een onderwerp. Hoe meer onduidelijkheid er bestaat rondom bepaalde stukken, hoe meer de Hoge Raad in de toekomst haar visie kan tonen in toekomstige procedures.

Doornebal pleit voor het behoud van de open norm¹¹. Hij noemt het dynamische karakter van een open norm een voordeel en in het verleden heeft de Hoge Raad van deze open norm ook op bescheiden wijze gebruik gemaakt. Doornebal vindt dat door het behoud van de open norm een goede mix ontstaat van dynamiek en rechtszekerheid. Ik ben het eens met Doornebal. Soms zijn er binnen de jaarwinstbepaling aanpassingen wenselijk en dan moet het mogelijk zijn in te spelen op de gewenste aanpassingen. Een algemeen geldende norm kan soms meer duidelijkheid geven dan gedetailleerde wetgeving¹². Weliswaar is het soms lastig om goed koopmansgebruik in te vullen, maar dit geldt ook voor de uitleg van gedetailleerde wetsbepalingen¹³.

Beginnelsen van goed koopmansgebruik

Het goed koopmansgebruik is gebaseerd op een aantal beginselen die hieronder worden besproken in willekeurige volgorde:

Het realiteitsbeginsel

Het realiteitsbeginsel¹⁴ houdt in dat men baten en lasten moet nemen op het tijdstip waarop zij betrekking hebben. Dit houdt in dat willekeurige winstneming niet is toegestaan. Het betekent dat een ondernemer mogelijk uitstel- of anticipatieposten dient op te nemen. Dit houdt in dat men bedragen die men vooruit ontvangt als uitstelpost

---

¹⁰ Andere arresten die Cornelisse & Lubbers hiervan als voorbeeld nog noemen zijn HR 9 april 1958, nr. 13 523, BNB 1958/176 en HR 18 december 1991, nr. 27 545, BNB 1992/79.

¹¹ J. Doornebal, ‘Goed koopmansgebruik als open norm’, NTFR Beschouwingen 2008, 33, p. 1-2.

¹² J.L.M. Gribnau, ‘Rechtsbeginselen en evaluatie van belastingwetgeving’, Vijf jaar wet IB2001, p. 27-66

¹³ Zie als voorbeeld de onduidelijkheid rondom de toepassing van art. 3.29b in hoofdstuk vier van de scriptie.

¹⁴ Ook wel aangeduid als ‘het beginsel van oorzakelijke toerekening’ of ‘het realisatiebeginsel’.

dient te boeken en als winst dient te nemen in het jaar waarop zij betrekking hebben. Omgekeerd dient men kosten ten laste van het resultaat te laten komen in het jaar waarop zij betrekking hebben, ook wanneer deze zijn vooruitbetaald of mogelijk later zijn betaald¹⁵.

Voorbeelden van arresten waarbij het realiteitsbeginsel sterk naar voren komt zijn de Fokkerarresten. In het eerste Fokker-arrest¹⁶ ging het om de onderneming Fokker Aircraft die in staat van insolventie trad. Deze kreeg vervolgens van de inspecteur een voorlopige aanslag vennootschapsbelasting over de winst ter grootte van het bedrag van de schulden (dit was het gevolg van de insolventie). De Hoge Raad besliste echter op basis van het realiteitsbeginsel dat de omvang van de winst nog niet vaststond en het realisatiemoment daardoor ook nog niet vaststond. Als reactie op het arrest had de inspecteur alvast aanslagen opgelegd voor komende jaren om het latere realisatiemoment niet te missen. In dit tweede Fokkerarrest¹⁷ besliste de Hoge Raad echter dat de winst nog niet vaststond, aangezien nog niet zeker was of schulden wel of niet dienden te worden betaald en er dus geen sprake was van een realisatiemoment. Ook deze aanslagen waren dus ten onrechte opgelegd. Omdat er nog geen sprake was van een realisatiemoment, was het opleggen van een aanslag in strijd met het realiteitsbeginsel en had de inspecteur dus nog geen recht om een aanslag op te leggen.

Dit zijn twee voorbeelden van arresten waarbij het realiteitsbeginsel terug kwam. Het realiteitsbeginsel komt ook sterk terug bij projecten die gedurende meerdere jaren lopen. In hoofdstuk 3 en hoofdstuk 4 wordt verder ingegaan op hoe onderhanden werk dient te worden gewaardeerd en hoe de winstneming dient te worden bepaald.

Het voorzichtigheidsbeginsel

Het voorzichtigheidsbeginsel is het beginsel dat een ondernemer zich wel armer mag rekenen maar niet rijker. Dat wil zeggen dat conform het voorzichtigheidsbeginsel verwachte verliezen in aanmerking genomen mogen worden ter verlaging van de belastbare winst. Verwachte winsten moeten worden uitgesteld, totdat deze zijn gerealiseerd. Zoals de Hoge Raad in 1956 zei: 'Goed koopmansgebruik gebiedt nimmer

---

¹⁵ Cursus Belastingrecht 3.2.14b

¹⁶ HR 14 juni 2000, nr. 35494, BNB 2000/269.

¹⁷ HR 18 oktober 2002, nr. 37413, BNB 2003/44.

als een reeds verworven bate tot uitdrukking te brengen hetgeen nog niet als zodanig is gerealiseerd¹⁸.

Voelbaar is de strijd met het realiteitsbeginsel¹⁹. Enerzijds dient men baten en lasten toe te rekenen wat aan dat jaar toekomt, anderzijds dient voorzichtigheid in acht te worden genomen met baten die nog niet vaststaan. Er zal een evenwicht moeten ontstaan tussen deze twee beginselen. Baten mogen alleen ten gunste van het resultaat komen als deze echt gerealiseerd zijn. Kosten dienen ten laste van het resultaat te komen in het jaar waarop zij betrekking hebben, echter dient de ondernemer direct rekening te houden met naderende verliezen²⁰.

Wanneer er sprake is van het realisatiemoment, is lastig te bepalen²¹. Er zijn verschillende momenten waarbij je kan denken aan een realisatiemoment. Indien het product verkocht is, zou dit gezien kunnen worden als het realisatiemoment. Het geld is echter op dat moment nog niet binnen en het moment van de kasstroom zou je dan ook kunnen zien als realisatiemoment. Een voorbeeld waar er discussie bestond over het realisatiemoment was bij een arrest waarbij het ging over een verkoop van een bedrijfspand²². De economische eigendom van het pand was al overgedragen, echter wilde de verkoper realisatie uitstellen totdat de juridische eigendom ook was overgedragen. In dit geval besliste de Hoge Raad dat het realisatiemoment wel was bereikt bij de overdracht van het economisch eigendom en dat de verkoper de winst diende te realiseren. Ondanks dat de verkoper uit voorzichtigheid realisatie wilde afwachten tot de overdracht van het juridisch eigendom plaats zou vinden. In dit arrest was de spanning tussen het voorzichtigheidsbeginsel en het realiteitsbeginsel te zien.

Het eenvoudbeginsel

Het eenvoudbeginsel berust op het principe dat men de fiscale winstberekening zo simpel mogelijk houdt, zeker als men de omvang van een onderneming in aanmerking neemt. Daarmee wordt bedoeld, dat vooral bij kleinere ondernemingen de fiscale winstbepaling zodanig moet zijn, dat de administratieve lasten zo laag mogelijk worden

---

¹⁸ HR 30 mei 1956, BNB 1956/222.

¹⁹ Zie meer in hoofdstuk 3 wat betreft hiërarchie tussen de beginselen.

²⁰ Cursus Belastingrecht 3.2.14c.

²¹ Brüll, Zwemmer & Cornelisse, Goed koopmansgebruik, Deventer: Kluwer, p. 40-46.

²² HR 21 september 1994, BNB 1995/72

gehouden. Wel dient er nog steeds sprake te zijn van een controleerbaar systeem, maar daarbinnen moet men het zo eenvoudig mogelijk houden.

De bekendste vorm van toepassing van het eenvoudbeginsel is de hantering van het kasstelsel. Dit stelsel is alleen mogelijk onder strikte voorwaarden voor een kleine ondernemer of voor een resultaatgenieter met beperkt aantal transacties waarvan deze transacties redelijk over het jaar zijn verspreid. In dit geval wordt de winst niet gerealiseerd bij facturering maar bij betaling van de facturen. Voor deze kleine ondernemers is dit een administratieve verlichting.

Ontwikkelingen binnen het goed koopmansgebruik

Door de open norm van het goed koopmansgebruik is het een feit dat het goed koopmansgebruik zich ontwikkelt door de jaren heen. De Hoge Raad past zich aan naar de maatschappelijke ontwikkelingen en opvattingen van het winstbegrip.

Het goed koopmansgebruik heeft zijn ontstaan gekregen in de jaren '50 en jaren '60. Vanaf de jaren '50 kreeg de rechtspraak het recht de normering van de fiscale winstbepaling in te vullen. Het lijkt een ontwikkeling dat vanaf de jaren '90 de Hoge Raad zich meer richt op het realiteitsbeginsel dan het voorzichtigheidsbeginsel²³.

Hiervan zijn diverse arresten te noemen. Onder meer arresten over het niet buiten de winst houden van valutaresultaten²⁴ en het niet mogen uitstellen van winstneming op ingeruilde auto's²⁵ werd aan het realiteitsbeginsel een prominente rol toegekend. In het arrest over de valutaresultaten ging het over een ondernemer die te maken had met een stijging van de waarde van de Duitse Mark, waardoor er sprake was van een winst. Deze winst diende in het desbetreffende jaar waarin de valutastijging plaatsvond direct genomen te worden en daarbij was geen plaats voor een reservering van deze winst. Het arrest over de ingeruilde auto's ging over de wijze van waardering van deze inruilauto's.

De ondernemer wenste de inruilauto's te waarderen naar inruilwaarde verminderd met het transactieresultaat. De Hoge Raad achtte dit uitstel van winstneming niet gerechtvaardigd op basis van het voorzichtigheidsbeginsel en stelde dat de ondernemer

---

²³ Cursus Belastingrecht Inkomstenbelasting 3.2.14c, p. 140.

²⁴ HR 27 juni 1990, nr. 26050, BNB 1990/252.

²⁵ HR 19 februari 1992, nr. 27715, BNB 1992/227.

zijn auto's op marktwaarde moest waarderen. Te zien is dat in beide arresten het voorzichtigheidsbeginsel opzij wordt geschoven ten gunste van het realisatiebeginsel.

Een andere ontwikkeling is dat de wetgever zich steeds meer gaat bemoeien met het goed koopmansgebruik. De wetgever deed wel eens een beroep op haar bevoegdheden wetten te kunnen invoeren om onwelwillendheden in de rechtspraak te herstellen, maar met de Wet 'werken aan de winst 2007', heeft de wetgever hard ingegrepen in het goed koopmansgebruik door diverse wetswijzigingen in te voeren, waardoor het goed koopmansgebruik buitenspel werd gezet²⁶.

Bruijsten denkt dat dit niet de laatste keer zal zijn²⁷. De Hoge Raad neemt namelijk af en toe beslissingen die niet binnen de opvattingen of het budgettaire plaatje van de wetgever passen en de wetgever repareert dit door wetswijzigingen. Vaak betreft het dan 'reparatie-wetgeving' in plaats van het opnemen van de hoofdbeginselen van het goed koopmansgebruik.

Of de fiscale winstbepaling met deze reparatie-ingrepen van de wetgever eenvoudiger wordt is sterk te betwijfelen. Lubbers²⁸ pleit voor het vastleggen van de beginselen en het minder vastleggen van deze 'ad hoc-wetgeving'. Deze verstart de wetgeving en de keuzevrijheid van de Hoge Raad. De Hoge Raad kan met deze wetgeving minder inspelen op economische ontwikkelingen en daarnaast is het invoeren van een wet soms een proces van jaren. Lubbers heeft hier mijns inziens een punt wanneer je de dynamische omgeving van het goed koopmansgebruik wil behouden.

Conclusie

In dit hoofdstuk is het begrip goed koopmansgebruik besproken. Er is ingegaan op de open norm van goed koopmansgebruik en de voor- en nadelen daarvan. Daarnaast zijn de drie beginselen van goed koopmansgebruik besproken: het voorzichtigheidsbeginsel, het realiteitsbeginsel en het eenvoudbeginsel.

Ook is ingegaan op de ontwikkelingen van het goed koopmansgebruik. De wetgever corrigeert door middel van wetgeving steeds meer de Hoge Raad. Een andere

---

²⁶ Voorbeelden zijn onder meer de invoering van art. 3.26, 3.27, 3.29b en 3.30a en de wijzigingen omtrent de rentebepalingen in art. 10a.

²⁷ Bruijsten, 'De toekomst van het fiscale winstbegrip', WFR 2009/823, par. 3.2.

²⁸ A.O. Lubbers, 'Goed koopmansgebruik', Volume 19 van Fiscale geschriften, SDU 2005, blz. 398.

ontwikkeling lijkt dat de Hoge Raad in arresten steeds meer het realisatiebeginsel de voorkeur te geven boven het voorzichtigheidsbeginsel.

Het corrigeren van de rechtspraak door middel van 'ad hoc-wetgeving' lijkt mij een slechte ontwikkeling. Ik pleit net zoals Lubbers voor het grondig vastleggen van de beginselen in plaats van dat de wetgever de Hoge Raad steeds opnieuw corrigeert door middel van wetgeving. Met deze (ad hoc-) wetgeving wordt de wetsbepaling er niet eenvoudiger op. Indien men vraagtekens heeft bij de uitwerking van de beginselen in de praktijk dan zou de wetgever in dat geval met uitwerkingen kunnen komen.

In hoofdstuk 3 wordt verder ingegaan op het goed koopmansgebruik binnen het kader van het onderhanden werk. Er wordt onderzocht of er een mogelijke hiërarchie bestaat binnen het goed koopmansgebruik. Daarbij wordt gekeken hoe men onderhanden werk waardeert volgens goed koopmansgebruik en wordt een vergelijking gemaakt met de waardering volgens de commerciële balans.

3. Onderhanden werk

Inleiding

In hoofdstuk twee zijn de beginselen van goed koopmansgebruik besproken. In hoofdstuk drie wordt er ingegaan op de waardering van onderhanden werk. In dit hoofdstuk wordt een antwoord gegeven hoe onderhanden werk wordt gewaardeerd conform goed koopmansgebruik, en hoe dat verschilt van de waardering volgens de commerciële balans. Vervolgens wordt in hoofdstuk 4 een vergelijking gemaakt met de invoering van art. 3.29b in 2007 en welk beginsel van goedkoopmansgebruik bij de wetgever de boventoon voert.

Het begrip onderhanden werk

Voordat wordt ingegaan op de waardering van onderhanden werk, wordt eerst kort ingegaan op het begrip onderhanden werk. Er bestaat verschillende literatuur over hoe het begrip onderhanden werk gekwalificeerd dient te worden. Van der Heijden noemt onderhanden werk in zijn proefschrift²⁹ elk project of deel van een project dat door een ondernemer in opdracht en voor rekening is van een derde uitgevoerd in het kader van de winstbepaling bij de opdrachtnemer en welke conform het goed koopmansgebruik nog niet als gereed wordt aangemerkt.

Bruijsten³⁰ sluit zich voor de definitie aan bij de bestaande jurisprudentie. Bruijsten gaat voor de definitie van onderhanden werk in op de verschillende elementen van het onderhanden werk. Onderhanden werk noemt hij werk dat voor rekening of risico van derden is en waarvan de werkzaamheden op balansdatum nog niet voltooid zijn en pas in een later jaar worden voltooid. Omdat er bij de invoering van art. 3.29b verder geen gewijzigde definitie is gegeven van het fiscale begrip onderhanden werk, acht hij deze niet anders als voor de invoering van het artikel. Ook de staatssecretaris heeft dit bevestigd³¹. Voor Bruijsten is de belangrijkste voorwaarde voor de definitie onderhanden werk dat het een werk betreft dat in opdracht is van een derde. Indien dit niet het geval is, dan is er sprake van een voorraad. Zo kwalificeert hij producten die gefabriceerd worden die daarna op de markt worden gebracht als voorraad.

---

²⁹ Van der Heijden, *Winstrealisatie bij onderhanden werk*, Kluwer 2006, par. 4.6.1.

³⁰ Bruijsten, 'Waardering onderhanden werk en knelpunten', *WFR* 2007/1044, par. 2.2.

³¹ Kamerstukken II 2005/06, 30 572, nr. 8.

Bruijsten heeft zich bij het begrip gebaseerd op de jurisprudentie, Van der Heijden op het Burgerlijk Wetboek. De definities van Bruijsten en Van der Heijden lijken op elkaar en een precies onderscheid is lastig te maken. Ik ben het in ieder geval eens met Bruijsten, dat het begrip met de invoering van artikel 3.29b niet veranderd is en dat de belangrijkste voorwaarde is dat onderhanden werk altijd in opdracht van een derde dient te zijn.

Waardering onderhanden werk volgens goed koopmansgebruik

Voor de invoering van artikel 3.29b in 2007 werd onderhanden werk gewaardeerd conform goed koopmansgebruik. Winstrealisatie dient daarbij plaats te vinden op het moment wanneer de band tussen het jaar en de winst het sterkst is. Dit is in het uiterste geval na levering van het goed of na verrichten van een dienst.

De waardering en winstneming van onderhanden werk is materieel van aard. Er wordt aangesloten bij een onvoorwaardelijke aanspraak op een vergoeding door de verrichting van een dienst of levering van goederen. Van der Heijden heeft in zijn artikel de winstrealisatie van onderhanden werk volgens goed koopmansgebruik als volgt verwoord³²:

- a. Zodra een vergoeding vanwege verrichte werkzaamheden, levering of oplevering
- b. 'min of meer definitief' of onvoorwaardelijk door de opdrachtgever aan de aannemer verschuldigd is en de aannemer daarmee een (nagenoeg) onvoorwaardelijke aanspraak op vergoeding op de opdrachtgever heeft verkregen,
- c. is winstrealisatie verplicht indien en voor zover het resultaat dat vervolgens kan worden berekend, met redelijke zekerheid vaststaat.

Volgens Van der Heijden zijn dit de drie punten waarbij winstrealisatie verplicht is. Allereerst dient er sprake te zijn van een overeenstemming voor verrichte werkzaamheden tegen een vergoeding. Daarnaast dient er een onvoorwaardelijke aanspraak op de vergoeding te zijn. Hierbij gaat het conform het goed koopmansgebruik niet om de geldstroom maar om de aanspraak van de vergoeding.

In deze definitie van de winstrealisatie van onderhanden werk staan nogal wat vage termen. Zo zijn er de termen 'min of meer definitief', 'nagenoeg' en 'met redelijke

---

³² J.M. van der Heijden, 'De verhouding tussen goed koopmansgebruik en art. 3.29b Wet IB 2001', TFO 2007/30, par. 4.4.2.

zekerheid'. Dit zorgt ervoor dat de concrete feiten binnen een casus uiteindelijk bepalen wanneer winstrealisatie verplicht is. Hiervan geeft Van der Heijden een voorbeeld. Het voorbeeld gaat over een aanneming van werk met vaste aannemingsom. Het gaat om 100 verbouwingen van huizen van een woningbouwvereniging en er is afgesproken dat het werk pas afgerond is als al deze 100 huizen zijn verbouwd. Na een jaar zijn er 75 huizen afgerond en daar wonen inmiddels ook alweer dezelfde mensen als voor de verbouwing in. Er is afgesproken dat de woningbouwvereniging per verbouwde woning 1/100ste deel van het contract onvoorwaardelijk verschuldigd is. Het contract is echter zodanig opgesteld, dat oplevering plaatsvindt na oplevering van alle 100 huizen. In dit geval is winstrealisatie verplicht, omdat men recht heeft op een onvoorwaardelijke aanspraak van de vergoeding.

Waardering onderhanden werk volgens de commerciële balans en verschillen met goed koopmansgebruik

Bedrijfseconomisch hangt veel af in welke mate een resultaat met zekerheid kan worden ingeschat³³. Conform de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving kan een resultaat alleen betrouwbaar worden ingeschat als de economische voordelen waarschijnlijk naar de rechtspersoon toe vloeien³⁴. Bij een aanneemcontract wordt dit aan diverse voorwaarden getoetst³⁵:

- de projectopbrengsten kunnen op betrouwbare wijze worden vastgesteld;
- het is waarschijnlijk dat deze opbrengsten naar de rechtspersoon toevloeien;
- de kosten en het percentage dat is afgerond kunnen worden vastgesteld;
- de werkelijke kosten aan het tot dan toe afgeronde project kunnen betrouwbaar

worden vastgesteld.

Indien deze voorwaarden allen getoetst kunnen worden dan zal er sprake zijn van de zogenaamde 'percentage of completion'-methode. In dat geval is er sprake van tussentijdse winstneming en dienen de opbrengsten en de kosten naar rato van de verrichte prestaties per balansdatum op de winst-en-verliesrekening tot uitdrukking te worden gebracht³⁶.

---

³³ Handboek jaarrekening: toepassing van de Nederlandse wet- en regelgeving en IFRS, Ernst & Young 2011, p. 337.

³⁴ Zie RJ 211.307.

³⁵ Zie RJ 211.302.

³⁶ Zie RJ 221.301.

Indien bovenstaande voorwaarden niet getoetst kunnen worden, dan is tussentijdse winstneming niet toegestaan. Er worden dan alleen de projectopbrengsten ter grootte van de projectkosten als opbrengst beschouwd³⁷. RJ 221.208 noemt enkele factoren waar naar gekeken wordt of en in hoeverre winstneming mogelijk is. Er wordt onder andere gekeken naar:

- Opmeting gereedgekomen werk
- Gereedkoming van een fysiek onderscheidbaar onderdeel
- Bestede uren
- Indicatoren in contract (denk aan fases, etc.)

Hierbij is ook een combinatie van deze methoden denkbaar.

Voorbeeld 'percentage of completion'-methode met en zonder tussentijdse winstneming

Een onderneming bouwt een gebouw in drie jaar en ontvangt hiervoor in totaal € 15 miljoen. De geschatte totale kosten van het gebouw zijn € 12 miljoen. De werkelijke kosten zijn gelijk aan de geschatte kosten.

De mate van vooruitgang wordt bepaald aan de hand van de gemaakte kosten per jaar in verhouding tot de totale kosten. Een overzicht per jaar ziet er als volgt:

	Jaar 1	Jaar 2	Jaar 3
Project kosten (cum.)	€ 3 milj.	€ 8 milj.	€ 12 milj.
Nog te verwachten kosten	€ 9 milj.	€ 4 milj.	€ 0 milj.
Mate van voortgang (cum.)	25%	67%	100%

In dit geval gebeurt er het volgende met de winst- en verliesrekening

	Betrouwbare bepaling result.	Niet betrouwbare bepaling result.
Jaar 1:	Kosten: € 3 miljoen Opbrengsten: € 3,75 miljoen	Kosten: € 3 miljoen Opbrengsten: € 3 miljoen
Jaar 2:	Kosten: € 5 miljoen (8 – 3) Opbrengsten: € 6,25 miljoen	Kosten: € 5 miljoen (8 – 3) Opbrengsten: € 5 miljoen
Jaar 3:	Kosten: € 4 miljoen (12 – 8) Opbrengsten: € 5 miljoen	Kosten: € 4 miljoen (12 – 8) Opbrengsten: € 7 miljoen

Bij de betrouwbare bepaling zijn de opbrengsten gelijk aan de kosten. Daarbij worden de winst op de bouw van het gebouw (€ 3 miljoen) opgeteld in verhouding met de mate van voortgang van dat jaar.

In het voorbeeld is te zien dat het sterk van belang is of projectopbrengsten betrouwbaar kunnen worden bepaald. Indien dit niet het geval is wordt de projectopbrengst voorzichtig gedurende het project bepaald met alleen de dekking van

³⁷ Zie RJ 221.314.

de projectkosten. Indien er voor een project een verlies wordt verwacht, dient er een voorziening te worden opgenomen ten laste van het resultaat³⁸.

Als de commerciële winstbepaling wordt vergeleken met de fiscale winstbepaling, dan lijkt het realisatiemoment te verschillen. Weliswaar is bij de fiscale winstbepaling net zoals bij de commerciële winstbepaling tussentijdse winstneming mogelijk, echter het realisatiemoment verschilt. Zoals hierboven is besproken vindt het realisatiemoment bij de fiscale winstbepaling plaats, wanneer een deel is opgeleverd, hier een onvoorwaardelijke aanspraak op ontstaat en voor zover het resultaat met redelijkerwijze vaststaat.

Bij het realisatiemoment bij de commerciële winstbepaling wordt meer naar het gevorderde stadium gekeken van het onderhanden werk. Er wordt gekeken naar welk percentage het project is afgerond en men gebruikt daar de indicatoren voor die hierboven besproken zijn.

Het lijkt dus zo te zijn dat winstrealisatie via de commerciële winstbepaling sneller verloopt dan volgens de fiscale winstbepaling, omdat het realisatiemoment bij de commerciële winstbepaling eerder plaatsvindt.

Hiërarchie tussen de beginselen

Zoals in hoofdstuk 2 al even aan de orde kwam is er bij onderhanden werk een strijd te constateren bij de waardering van onderhanden werk tussen het realiteitsbeginsel en het voorzichtigheidsbeginsel. Winst dient gerealiseerd te worden in het jaar waarmee deze de sterkste band heeft, anderzijds dient het resultaat met 'redelijke zekerheid' vast te staan.

Doornebal heeft geprobeerd een hiërarchie te scheppen tussen de verschillende beginselen bij de toepassing van goed koopmansgebruik³⁹. Dit is nuttig en nodig volgens hem om te voorkomen dat goed koopmansgebruik een 'grabbelton van beginselen' wordt. Hij heeft hierbij een scheiding gemaakt tussen primaire g.k.g.-beginselen en secundaire g.k.g.-beginselen. Hij noemt in zijn artikel meer beginselen dan de beginselen van het goed koopmansgebruik besproken in hoofdstuk 2 van deze scriptie. Doornebal

---

³⁸ Zie RJ 221.323.

³⁹ J. Doornebal, 'Invulling van goed koopmansgebruik', NTFR 2003/469.

maakt een onderscheid tussen het realiteitsbeginsel en realisatiebeginsel. Volgens hem is de eerste stap bij fiscale winstbepaling de totale baten toerekenen aan een jaar. Dit doet men volledig volgens het realisatiebeginsel. Hij noemt dit beginsel het meest primaire beginsel. Vervolgens zijn de totale lasten gelijk aan de lasten die betrekking hebben op de totale baten volgens het realisatiebeginsel. Hierbij dienen uitgaven die betrekking hebben op toekomstige baten te worden geactiveerd. Het voorzichtigheidsbeginsel komt hierna pas om de hoek kijken. Het voorzichtigheidsbeginsel heeft alleen zijn toepassing op de lasten die voorzienbaar zijn en niet aan de baten kunnen worden toegerekend. Deze moeten direct ten laste van het resultaat komen.

Het realiteitsbeginsel en het eenvoudsbeginsel noemt Doornebal secundaire beginselen. Het realiteitsbeginsel ziet toe dat de materieel-economische werkelijkheid beslissend is bij toepassing van het realisatiebeginsel. De functie van beide beginselen is dat zij soms inbreuk maken op de toepassing van de primaire beginselen en Doornebal noemt deze beginselen dan ook slechts een 'nevenproduct'.

Berkhout heeft hierop gereageerd⁴⁰. Hij noemt ook het realisatiebeginsel als het belangrijkste beginsel bij goed koopmansgebruik. Echter, maakt hij niet het onderscheid tussen een realiteits- en realisatiebeginsel zoals Doornebal wel doet. Het realisatiebeginsel dient namelijk altijd te worden toegepast conform de werkelijkheid en daardoor bestaat er geen onderscheid tussen de beginselen. Hij stelt, net zoals Doornebal schrijft, dat het realisatiebeginsel bepalend is voor de toerekening van baten en dat vervolgens lasten dienen te worden toegerekend aan deze baten. Berkhout dicht een grotere rol aan het voorzichtigheidsbeginsel toe dan Doornebal. Berkhout zegt dat naast lasten ook baten kunnen worden beïnvloed door het voorzichtigheidsbeginsel. Winsten dienen met redelijke zekerheid vast te staan. Indien er onzekerheid over de realisatie van baten bestaat, kunnen deze baten door het voorzichtigheidsbeginsel worden beperkt.

Doornebal scheidt de beginselen van goedkoopmansgebruik meer in vergelijking met Berkhout. Doornebal geeft het realisatiebeginsel slechts betekenis bij de realisatie van baten. Het matchingbeginsel is alleen van belang voor de lasten die bij deze baten horen

---

⁴⁰ T.M. Berkhout, Fiscale padafhankelijkheid en hiërarchie tussen beginselen van goed koopmansgebruik, NTFR 2003/701.

en het voorzichtigheidsbeginsel is alleen van belang voor lasten die niet zijn te linken aan behaalde baten. Berkhout geeft aan dat er sprake is van een combinatie van beginselen bij de realisatie van baten en lasten. Het realisatie- en het voorzichtigheidsbeginsel hebben beiden haar invloed op de realisatie van baten en lasten.

Naar mijn idee klopt het dat het realisatie- (of realiteits-)beginsel het meest primaire beginsel is. Doornebal en Berkhout beweren dit allebei en ik denk dat ze hierin gelijk hebben. Er wordt eerst gekeken welke baten en lasten op een periode betrekking hebben. Dit gebeurt aan de hand van het realisatiebeginsel. Kosten en baten worden toegerekend aan de perioden waar zij het meest betrekking op hebben.

Doornebal beweert echter dat de beginselen los van elkaar staan en dat het voorzichtigheidsbeginsel alleen van belang is voor lasten die niet zijn te koppelen aan behaalde baten. Naar mijn inzicht klopt dit niet.

Net als wat Berkhout zegt, denk ik dat het voorzichtigheidsbeginsel een grotere rol heeft dan Doornebal beweert. Baten dienen namelijk met redelijke zekerheid vast te staan om ten gunste van het resultaat te mogen komen. Indien dit niet het geval is kan men de realisatie van de baten uitstellen. Dit is een voorbeeld hoe het voorzichtigheidsbeginsel het realiteitsbeginsel kan corrigeren. Het is uiteindelijk de samenhang tussen de beginselen die de fiscale winst bepaalt.

Conclusie

In dit hoofdstuk is besproken op welk uiterste tijdstip winstrealisatie plaats mag vinden conform goed koopmansgebruik. Nadat eerst het begrip onderhanden werk is besproken, is er daarna ingegaan op hoe men onderhanden werk dient te waarderen en hoe de winstrealisatie dient te worden bepaald. Belangrijk bij winstrealisatie is dat er sprake is van een onvoorwaardelijke aanspraak op een vergoeding van de opdrachtgever waarbij de vergoeding met redelijke zekerheid vaststaat. Daarbij nemen de feiten en omstandigheden van de desbetreffende casus een belangrijke plaats in. Lasten die moeten worden toegerekend aan toekomstige baten dienen te worden geactiveerd.

Daarnaast is in dit hoofdstuk ingegaan op de waardering en winstneming van onderhanden werk conform de commerciële balans. Hiervoor zijn twee methoden: de percentage-of-completion methode en de methode waarbij er in de eerste jaren dekking van projectkosten is en de winst aan het eind van het project aan het resultaat wordt toegevoegd. De eerste methode dient te worden gekozen indien tussentijdse winstneming betrouwbaar kan worden vastgesteld. Winstrealisatie vindt bij de commerciële winstbepaling sneller plaats dan bij de fiscale winstbepaling.

Volgens Doornebal en Berkhout is het realisatiebeginsel het meest primaire beginsel. Doornebal beweert, tegen mijn mening in, dat de beginselen los van elkaar staan en dicht het voorzichtigheidsbeginsel slechts een rol toe bij de toerekening van de lasten die geen verband hebben met de baten. Ik deel de mening van Berkhout en dicht het voorzichtigheidsbeginsel een grotere rol toe. Het voorzichtigheidsbeginsel kan het realiteitsbeginsel corrigeren als baten nog niet met redelijke zekerheid vaststaan. Zo kunnen deze baten die gerelateerd zijn aan een periode nog niet worden genomen omdat het voorzichtigheidsbeginsel dit 'tegen houdt'. Het is een voorbeeld hoe het voorzichtigheidsbeginsel het realiteitsbeginsel kan corrigeren. Het is uiteindelijk de samenhang tussen de beginselen die de fiscale winst bepaalt.

In hoofdstuk vier wordt ingegaan op de situatie na 1 januari 2007. De wetgever heeft in 2007 het artikel 3.29b ingevoerd. Er wordt gekeken naar wat er veranderd is en of dit artikel in strijd is met het goed koopmansgebruik. Indien het in strijd is met goed koopmansgebruik, dan wordt gekeken met welke beginselen dit artikel in strijd is en wordt er gekeken naar welk beginsel misschien de boventoon voert.

4. Invoering art. 3.29b

Inleiding

Vanaf 1 januari 2007 heeft de wetgever bij de Wet 'Werken aan winst' art. 3.29b ingevoerd als nieuwe fiscale waarderingsregel voor onderhanden werk. De wetgever noemt het doel van dit artikel het verkleinen van de waarderingsverschillen tussen de commerciële en de fiscale winstbepaling⁴¹. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het artikel 3.29b. Er wordt geanalyseerd wat er precies gewijzigd is ten opzichte van de situatie van voor 2007 en er wordt met het oog op de hoofdvraag gekeken hoe de beginselen van goed koopmansgebruik zich nu verhouden tot art. 3.29b. Eerst wordt ingegaan op de precieze inhoud van het artikel. Daarna zal het gaan over de verandering ten opzichte van het goed koopmansgebruik.

De inhoud van artikel 3.29b

De tekst van artikel 3.29b lid 1 luidt: 'De waardering van onderhanden werk wordt gesteld op het gedeelte van de overeengekomen vergoeding voor het aangenomen werk, dat is toe te rekenen aan dat onder handen werk.' Lid 2 luidt vervolgens: 'Het eerste lid is van overeenkomstige toepassing met betrekking tot onderhanden opdrachten.'

Het artikel stelt dat men onderhanden werk dient te waarderen op het gedeelte van de overeengekomen vergoeding, dat is toe te rekenen aan het onderhanden werk. Het houdt in dat de post onderhanden werk elk jaar toeneemt met het gedeelte van de vergoeding dat verricht is voor het project. Vervolgens behoort deze stijging van de post tot de winst. Zodra er sprake is van facturatie neemt de post onderhanden werk af met dit bedrag en ontstaat er een vordering. Duidelijk moet zijn dat de post onderhanden werk dus niet gebaseerd is op de hoogte van de gemaakte kosten, maar op het deel van de overeengekomen vergoeding dat staat voor het werk dat al afgerond is. Dit houdt in dat de winstoverslag van het project ook in de waardering van onderhanden werk zit.

Het probleem bij de toepassing van dit artikel zit vooral in de verdeling van de overeengekomen vergoeding tussen de perioden. De wetsgeschiedenis bevat geen aanknopingspunten hoe de overeengekomen vergoeding dient te worden verdeeld tussen de perioden. Bruijsten sloot in 2007 bij een gebrek aan aanknopingspunten aan

---

⁴¹ MvT, Kamerstukken II 2005/06, 30572, nr. 3, blz. 28.

bij de RJ en de IAS⁴². Aangezien de wetgever als doel had de verschillen tussen de commerciële en de fiscale balans te verkleinen, achtte hij het aannemelijk dat voor de toerekening mag worden aangesloten bij de RJ en de IAS. Dit hield in dat alle mogelijkheden voor toerekening in principe toepasbaar waren, als het maar binnen de kaders van het RJ en IAS paste. In 2009 heeft de Belastingdienst een einde gemaakt aan deze onduidelijkheid en in overleg met verschillende brancheorganisaties besloten dat men op basis van de verhouding tussen de gemaakte kosten en de totaal te verwachten kosten de overeengekomen vergoeding per jaar dient te berekenen⁴³. Het gaat hierbij om de directe en de indirecte kosten van het project.

In 2009 heeft de Belastingdienst bij deze uitwerking van onderhanden werk ook een tegemoetkoming gemaakt naar kleine ondernemers. De Staatssecretaris van Financiën zag in 2007 nog geen problemen voor de toepassing van art. 3.29b. Toen zei hij dat zo goed als alle ondernemingen wel een calculatiesysteem gebruiken, dat erop toeziet hoever de onderhanden projecten zijn gevorderd. Op die manier zou er geen probleem ontstaan voor de toepassing van art. 3.29b. Vooral voor kleinere ondernemingen zonder duidelijke administratie voor onderhanden projecten zou dit een verhoging van de administratieve lasten betekenen. In 2009 is de Belastingdienst in overleg met diverse branches tegemoet gekomen aan de kleine ondernemingen zonder administratie voor onderhanden projecten. De kleine ondernemingen zonder administratie dienen voortschrijdend winst te nemen op basis van de gemaakte directe en indirecte kosten en een toerekenbaar winstdeel. Dit winstdeel is een winstpercentage van de gemaakte kosten van het project gebaseerd op het winstpercentage van de onderneming van de afgelopen drie belastingjaren of het winstpercentage van vergelijkbare projecten. Dit geldt voor andere bedrijven ook voor 'kleine projecten'. Dit zijn over het algemeen projecten met een omzet minder dan € 100.000. Ook bij deze projecten is een administratie niet verplicht, maar mag men met een fictieve winstopslag rekening houden die gelijk is aan de winstopslag van soortgelijke projecten van de afgelopen drie belastingjaren. Daarnaast heeft de Belastingdienst in de uitwerking verduidelijkt dat

---

⁴² Bruijsten, Waardering onderhanden werk: knelpunten en standpunten, WFR 2007/1044, par. 3.3

⁴³ Belastingdienst, Uitwerking onderhanden werk, februari 2009. Is in overleg met de brancheorganisaties Bouwend Nederland, Uneto-VNI en FME CWM ontstaan op de vraag hoe art. 3.29b het best kon worden toegepast.

wanneer er sprake is van een voorzienbaar verlies er conform goed koopmansgebruik een voorziening mag worden gevormd.

In hoofdstuk drie was te zien dat men onder goed koopmansgebruik winstneming mag uitstellen tot oplevering van het werk. Dit was het uiterste moment van winstrealisatie. Bij de commerciële balans is voortschrijdende winst mogelijk door middel van de percentage of completion-methode. Omdat de wetgever het doel heeft om de verschillen tussen de commerciële en fiscale balans te verkleinen wordt het goed koopmansgebruik gedeeltelijk buitenspel gezet vanaf 1 januari 2007.

Bij de commerciële balans wordt echter niet altijd de percentage of completion-methode gebruikt. Zoals in hoofdstuk 3 al aan de orde kwam is tussentijdse winstneming alleen toegestaan als de projectopbrengsten betrouwbaar kunnen worden vastgesteld. Indien dit niet het geval is, vindt er pas winstneming plaats aan het einde van het project. In dat geval ontstaat er een verschil tussen de fiscale en commerciële balans.

Kritiekpunten en veranderingen ten opzichte van het goed koopmansgebruik

De situatie rondom de waardering en winstbepaling rondom onderhanden werk is in 2007 flink veranderd. Of de situatie nu beter is dan de waardering conform goed koopmansgebruik is de vraag. Een ding dat zeker is, is dat het positief uitwerkt voor de schatkist. Er is sprake van eerdere winstrealisatie dan volgens goed koopmansgebruik, waar winst pas gerealiseerd wordt bij oplevering van het werk, art. 3.29b zorgt voor een eerdere heffing.

Mijns inziens heeft de wetgever misschien niet helemaal beseft wat de invoering van het artikel teweeg zou brengen. Het aanpassen van de winstbepaling rondom onderhanden werk heeft veel vragen opgeroepen, die pas deels zijn beantwoord door de concrete afspraken van de Belastingdienst in 2009. Voor mij lijken deze afspraken op herstel van te rigoureuze wijzigingen. Het feit dat de staatssecretaris ervan uit gaat dat elke onderneming een administratie voert, waarbij de onderneming weet wat de te totale verwachten kosten zijn lijkt naïef. Als reactie heeft de staatssecretaris door de afspraken van de Belastingdienst een tegemoetkoming gedaan voor de kleine ondernemer. De wetgever heeft in 2007 ook geen duidelijkheid gegeven hoe de overeengekomen vergoeding diende te worden toegerekend over de jaren. Deze methode is pas concreet

geworden door de afspraken in 2009, namelijk op basis van de verhouding tussen de gemaakte kosten tot de totaal verwachte kosten.

Artikel 3.29b druist naar mijn idee in tegen het goedkoopmansgebruik. De werkelijke levering van een goed is niet meer van belang. De waardering rondom onderhanden werk is zoals Van der Heijden zegt⁴⁴ een 'productconcept' geworden. Er wordt alleen gekeken naar het creatieproces van de goederen en niet de levering van goederen. Dit is een andere kijk op het realiteitsbeginsel.

Het voorzichtigheidsbeginsel van het goed koopmansgebruik zie je niet terug bij de toepassing van het artikel. Bij winstneming van onderhanden werk conform goed koopmansgebruik is 'redelijke zekerheid' en een 'onvoorwaardelijke aanspraak' nodig voor verantwoording van winst. Deze 'voorzichtigheidsstermen' zijn niet zichtbaar in het artikel. De termen passen ook niet binnen een 'productconcept', waar alleen het creatieproces voorop staat. Het maakt immers niets uit voor de winstrealisatie of er een aanspraak ontstaat of wat de financiële status is van de debiteur. Het gaat erom hoever een onderhanden werk qua kosten is gevorderd.

Ik vraag mij af of de invoering van art. 3.29b een goede ontwikkeling is. In hoofdstuk 2 is al aangegeven dat de wetgever er misschien wel slecht aan doet om over te gaan op een 'rules-based' fiscale winstbepaling. Artikel 3.29b is weer een inbreuk op het goedkoopmansgebruik. Het voorzichtigheidsbeginsel wordt aan de kant geschoven. Het voorzichtigheidsbeginsel heeft naar mijn idee echter een functie. Het houdt het oog op de continuïteit van de onderneming. Het zorgt er voor dat bedrijven zich niet rijker rekenen dan dat zij zijn. Met dit soort ingrepen van de wetgever verdwijnen de beginselen van goed koopmansgebruik naar de achtergrond. Naar mijn idee dienen er altijd bepaalde beginselen te bestaan als achtergrond voor het recht. Echter, hoe meer wetgeving van deze aard ontstaat, hoe meer de beginselen naar de achtergrond verschuiven.

Bij de tegemoetkoming aan de kleine ondernemer is het realiteitsbeginsel los gelaten. Op basis van drie belastingjaren wordt bepaald hoe hoog het winstpercentage is. Hier wordt het realiteitsbeginsel losgelaten ten behoeve van het eenvoudbeginsel. Dit hoeft niet slecht te zijn, hoewel ik het kwalijker vind dat ook het voorzichtigheidsbeginsel wordt

---

⁴⁴ J.M. van der Heijden, De verhouding tussen goed koopmansgebruik en art. 3.29b Wet IB 2001, par 4.3

losgelaten. Zomaar een winstpercentage loslaten op basis van drie belastingjaren zie ik als een inbreuk op het voorzichtigheidsbeginsel.

Conclusie

In dit hoofdstuk is de inhoud van art. 3.29b besproken. Dit artikel is ingevoerd op 1 januari 2007. Het artikel stelt dat ondernemingen onderhanden werk dienen te waarderen op het gedeelte van de overeengekomen vergoeding, dat is toe te rekenen aan het onderhanden werk. Er is afgestapt van de winstrealisatie van goed koopmansgebruik, namelijk bij oplevering van werk. Er wordt niet meer gekeken naar de aanspraak op de vergoeding, maar naar het creatieproces. De overeengekomen vergoeding dient over de jaren te worden toegerekend aan de hand van de gemaakte kosten in verhouding met de totaal te verwachten kosten.

Mijns inziens druist dit artikel in tegen de beginselen van goed koopmansgebruik. Naast dat wordt gekozen voor een andere invulling van het realiteitsbeginsel (een 'productconcept' in plaats van 'opleveringsconcept'), is het voorzichtigheidsbeginsel verdwenen bij de invoering van artikel 3.29b. Op deze manier kiest de wetgever steeds meer voor een 'rules-based'-winstbepaling en verdwijnen de beginselen die als achtergrond van het goed koopmansgebruik dienen.

5. Conclusie

Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een samenvatting gegeven van de diverse deelvragen voordat wordt ingegaan op het antwoord op de hoofdvraag.

De onderzoeksvraag luidde als volgt:

Weegt het realiteitsbeginsel zwaarder dan het voorzichtigheidsbeginsel bij de waardering en winstneming van onderhanden werk?

Samenvatting

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden is in deze scriptie eerst ingegaan op het begrip goed koopmansgebruik. De jaarwinstbepaling wordt conform art. 3.25 bepaald door goed koopmansgebruik. Het begrip is niet vastgelegd in een wettelijk kader. Het is een open norm die afstamt van bedrijfseconomische beginselen. Door de jaren heen zijn er verschillen ontstaan tussen de commerciële en de fiscale winstbepaling doordat beide winstbepalingen een ander doel nastreven. De fiscale winstbepaling stelt de fiscale winst vast voor de heffing van inkomsten- en vennootschapsbelasting. De commerciële winstbepaling heeft ook een andere functie, namelijk het reilen en zeilen van de onderneming laten zien aan de 'stakeholders'.

Het goed koopmansgebruik is gebaseerd op drie beginselen: het eenvoudbeginsel, realiteitsbeginsel en voorzichtigheidsbeginsel. Er blijkt vooral een spanning te zijn tussen het realiteitsbeginsel en het voorzichtigheidsbeginsel. Enerzijds dient men conform het realiteitsbeginsel baten en lasten toe te rekenen wat aan het jaar toekomt, anderzijds dient voorzichtigheid in acht te worden genomen met baten die nog niet met redelijke zekerheid vaststaan en dient rekening te worden gehouden met lasten die voorzienbaar zijn.

De strijd tussen het realiteitsbeginsel en voorzichtigheidsbeginsel is onder andere te zien bij de waardering van onderhanden werk. Berkhout en Doornebal hebben een hiërarchie proberen te ontdekken tussen de verschillende beginselen van het goed koopmansgebruik. Doornebal gaf de beginselen verschillende functies binnen de fiscale winstbepaling en noemde het realisatiebeginsel het belangrijkste beginsel. Dit beginsel

bepaalde welke baten gerealiseerd dienen te worden. Berkhout noemt ook het realiteitsbeginsel het meest primaire beginsel, maar dicht het voorzichtigheidsbeginsel een grotere invloed toe dan Doornebal beweert. Het is de samenhang tussen de verschillende beginselen wat de fiscale winstbepaling maakt. Ik deel de mening van Berkhout en ben van mening dat de fiscale winstbepaling inderdaad wordt bepaald door een samenhang van de beginselen.

Een ontwikkeling lijkt dat de Hoge Raad vaker het realiteitsbeginsel boven het voorzichtigheidsbeginsel verkiest⁴⁵. Een andere ontwikkeling is dat de wetgever steeds meer reparatiewetgeving introduceert omdat arresten van de Hoge Raad niet altijd in lijn staan met het beleid van de wetgever.

Een voorbeeld waar de wetgever heeft ingegrepen met wetgeving is bij de waardering en winstneming van onderhanden werk. De situatie voor 2007 was dat onderhanden werk werd gewaardeerd conform goed koopmansgebruik. Bij goed koopmansgebruik is oplevering van het goed het uiterste moment van winstrealisatie. Het moment van winstrealisatie vindt plaats wanneer de opdrachtgever min of meer definitief een vergoeding verschuldigd is en voor zover een resultaat met redelijke zekerheid vaststaat.

De wetgever heeft in 2007 bij de waardering van onderhanden werk ingegrepen omdat deze de verschillen tussen de commerciële en fiscale balans wilde verkleinen. Weliswaar is bij de fiscale winstbepaling net zoals bij de commerciële winstbepaling tussentijdse winstneming mogelijk, maar het realisatiemoment verschilt. Bij de commerciële winstbepaling kijkt men naar het gevorderde stadium van het onderhanden werk. Er wordt gekeken naar welk percentage het project is afgerond en niet naar de aanspraak die dient te ontstaan voor winstrealisatie conform goed koopmansgebruik. In dat opzicht lijkt er sprake van eerdere winstrealisatie bij de commerciële winstbepaling ten opzichte van de fiscale winstbepaling.

In 2007 heeft de wetgever bij de Wet 'Werken aan winst' art. 3.29b ingevoerd als nieuwe fiscale waarderingsregel voor onderhanden werk. Het artikel zet goed koopmansgebruik deels buitenspel en stelt dat ondernemingen onderhanden werk dienen te waarderen op het gedeelte van de overeengekomen vergoeding, dat is toe te rekenen aan het

---

⁴⁵ Zie pagina 12 van deze scriptie voor voorbeelden.

onderhanden werk. Er wordt niet meer gekeken naar de aanspraak op de vergoeding, maar naar het creatieproces. Dit houdt in dat men kiest voor een andere invulling van het realiteitsbeginsel ('productconcept' in plaats van 'opleveringsconcept'). De overeengekomen vergoeding wordt door middel van de gemaakte kosten in verhouding tot de totaal verwachte kosten toegerekend aan de diverse boekjaren. Het voorzichtigheidsbeginsel is vrijwel verdwenen binnen dit artikel. De termen dat er een 'min of meer definitieve' aanspraak moet zijn ontstaan met een resultaat wat met 'redelijke zekerheid' vaststaat, zijn verdwenen in het wetsartikel. Dit artikel druist dan ook in tegen de beginselen van het goed koopmansgebruik.

Conclusie

Door artikel 3.29b te toetsen aan de beginselen van het goed koopmansgebruik kan ik concluderen dat de beginselen van goed koopmansgebruik deels zijn verdwenen bij de waardering en winstneming van onderhanden werk.

Het realiteitsbeginsel heeft bij de invoering van artikel 3.29b een andere invulling gekregen. Onder goed koopmansgebruik dient winstrealisatie plaats te vinden bij oplevering. Op dat moment ontstaat de aanspraak op de vergoeding en is de winst gerealiseerd. Onder artikel 3.29b wordt winst gerealiseerd niet op basis van de aanspraak op de vergoeding, maar naar het gevorderde stadium van het project.

Het voorzichtigheidsbeginsel is zo goed als verdwenen bij de waardering en winstneming van onderhanden werk. Bij winstneming van onderhanden werk conform goed koopmansgebruik is 'redelijke zekerheid' en een 'onvoorwaardelijke aanspraak' nodig voor verantwoording van de winst. Deze 'voorzichtigheidsstermen' zijn niet zichtbaar in het artikel. De termen passen ook niet binnen een 'productconcept', waar alleen het creatieproces voorop staat.

Het antwoord op mijn hoofdvraag is dus dat het realiteitsbeginsel zwaarder weegt dan het voorzichtigheidsbeginsel bij de waardering en winstneming van onderhanden werk. Dit dient met de kanttekening te zijn dat de wetgever gekozen heeft voor een andere invulling van het realiteitsbeginsel. Er wordt niet gekeken naar de aanspraak op de vergoeding, maar naar het creatieproces. Het voorzichtigheidsbeginsel is zo goed als verdwenen bij de invoering van artikel 3.29b. Berkhout en Doornebal noemen het

realiteits- (of realisatie)beginsel bij goed koopmansgebruik het meest primaire beginsel. Dit geldt ook voor art. 3.29b. Wat dus opvalt is dat in artikel 3.29b het voorzichtigheidsbeginsel vrijwel is verdwenen en dat de wetgever dus niet heeft gekozen voor een samenhang van beginselen, zoals Berkhout wel concludeerde dat deze bestond bij goed koopmansgebruik.

Ik twijfel of de invoering van artikel 3.29b en het daarmee gedeeltelijk verdwijnen van de beginselen van goed koopmansgebruik een stap in de goede richting is. Zoals ik al eerder zei in deze scriptie is mijn mening dat de beginselen binnen goed koopmansgebruik een functie hebben. Doordat de wetgever steeds meer ingrijpt in het goed koopmansgebruik verdwijnen deze beginselen als achtergrond van het recht. Ik pleit voor minder reparatiewetgeving en voor het beter vastleggen van de beginselen: een 'principle-based'-wetgeving. Recente grote boekhoudschandalen als Enron, Ahold en Worldcom in de accountingwereld worden gelinkt aan de 'rules based'-wetgeving. Om dit in de fiscale wereld te voorkomen kunnen de wetgever en Hoge Raad naar mijn idee beter via praktische uitwerkingen van het goed koopmansgebruik rechtszekerheid bieden dan via talloze wetsartikelen. Dit zal zorgen voor een duidelijkere en eenvoudiger fiscale winstbepaling.

Literatuurlijst

Literatuur

T.M. Berkhout, Fiscale padafhankelijkheid en hiërarchie tussen beginselen van goed koopmansgebruik, NTFR 2003/701

Bruijsten, 'De toekomst van het fiscale winstbegrip', WFR 2009/823

Bruijsten, 'Waardering onderhanden werk en knelpunten en standpunten', WFR 2007/1044

Brull, Zwemmer & Cornelisse, *Goed koopmansgebruik*, Deventer: Kluwer 2008

Cornelisse & Lubbers, 'De ontwikkeling van goed koopmansgebruik door de Hoge Raad', WFR, 2004

J. Doornebal, 'Invulling van goed koopmansgebruik', NTFR 2003/469

J. Doornebal, 'Goed koopmansgebruik als open norm', NTFR Beschouwingen 2008, 33

Ernst & Young, *Handboek jaarrekening: toepassing van de Nederlandse wet- en regelgeving en IFRS*, 2011

J.L.M. Gribnau, 'Rechtsbeginselen en evaluatie van belastingwetgeving', Uit: Vijf jaar wet IB 2001, Deventer: Kluwer 2006

J.M. van der Heijden, *Winstrealisatie bij onderhanden werk*, Deventer: Kluwer 2006

J.M. van der Heijden, 'De verhouding tussen goed koopmansgebruik en art. 3.29b Wet IB 2001', TFO 2007/30

E.J.W. Heithuis, *Cursus Belastingrecht*, Deventer: Kluwer 2009

A.J. van Lint, 'Enkele kanttekeningen bij handhavingsconvenanten', NTFR Beschouwingen 2007/26

A.O. Lubbers, *Goed koopmansgebruik*, Volume 19 van Fiscale geschriften, SDU 2005

Jurisprudentie

HR 30 mei 1956, nr. 12639, *BNB* 1956/222

HR 8 mei 1957, nr. 12931, *BNB* 1957/208

HR 9 april 1958, nr. 13523, *BNB* 1958/176
HR 27 juni 1990, nr. 26050, *BNB* 1990/252
HR 18 december 1991, nr. 27545, *BNB* 1992/79
HR 19 februari 1992, nr. 27715, *BNB* 1992/227
HR 19 mei 1993, nr. 27826, *BNB* 1993/240
HR 21 september 1994, *BNB* 1995/72
HR 14 juni 2000, nr. 35494, *BNB* 2000/269
HR 18 oktober 2002, nr. 37413, *BNB* 2003/44

Overige stukken

Belastingdienst, Uitwerking onderhanden werk, februari 2009
Handelingen I 2003/04, nr. 11, 29 210, 29 209, 29 036, 29 026, 29 200G
MvT, Kamerstukken II 1939/40, 239, nr. 3
MvT, Kamerstukken II 2005/06, 30572, nr. 3
MvT, Kamerstukken II 2005/06, 30 572, nr. 8
RJ 211.301
RJ 211.302
RJ 211.307
RJ 221.208
RJ 221.314
RJ 221.323